

J. R. R. Tolkien – zamilovaný do Najsvätejšej Sviatosti a Panny Márie

Bradley J. Birzer

10. novembra 2021 ✝ Cirkev

J. R. R. Tolkien

zdroj: wikimedia commons

V roku 1900 prijala Mabel Tolkienová, na veľké zdesenie svojej rodiny, sviatosť birmovania v rímskokatolíckej Cirkvi. Jej rodina s týmto rozhodnutím ostro nesúhlasila – hoci bola protestantská len nominálne – predsa ju a jej chlapcov odrezala od všetkých rodinných peňazí a podpory. Štyri roky predtým jej zomrel manžel a zanechal ju ako vdovu s dvoma chlapcami, Ronaldom a Hilarym, ktorých musela vychovávať. Štyri roky po svojej konverzii na rímskokatolícku vieru a následnej ostrakizácii zo strany rodiny, Mabel zomrela na cukrovku, chorobu, ktorá sa dala ľahko liečiť pri dostatku financií.

Bola to „*nadaná dáma veľkej krásy a dôvtipu, Bohom veľmi zasiahnutá smútkom a utrpením, ktorá zomrela v mladosti (vo veku 34 rokov) na chorobu, ktorú urýchlilo jej prenasledovanie kvôli viere,*“ spomínal Tolkien v roku 1941. Nie je možné dostatočne zdôrazniť vplyv, ktorý mala jej smrť na Tolkiena. Mal takmer trinásť rokov, keď zomrela a do tohto okamihu jeho života mu bola vlastne jedinou rodičovskou osobnosťou. Ovplyvnila ho vo všetkom a Ronald sa po zvyšok života snažil žiť v súlade s jej pamiatkou. Platilo to najmä pre jeho náboženské pobožnosti. „*Bol som svedkom (napoly chápaním) hrdinského utrpenia a skorej smrti v krajnej chudobe mojej matky, ktorá ma priviedla do Cirkvi,*“ uvažoval v roku 1963. Dojem z matkinej smrti na ňom ležal celý jeho dospelý život a prenikol do jeho akademickej práce, ako aj do jeho mytológie.

Mabel svojou predčasnou smrťou zanechala RONALDA a Hilaryho v starostlivosti rímskokatolíckeho kňaza v Birminghamskom oratóriu Johna Henryho kardinála Newmana. Hoci s týmto kňazom Ronald občas „zápasil“, najmä v súvislosti s „randením“ s jeho budúcou manželkou Edith, Ronald považoval svojho zákonného opatrovníka, otca Francisa Morgana za svojho skutočného otca.

Tolkien pripisoval otcovi Morganovi skutočnú zásluhu na upevnení viery, do ktorej ho priviedla jeho matka. „Prvýkrát som sa od neho naučil láske a odpusteniu,“ napísal Tolkien v roku 1965, a Morganov príklad a učenie „*prenikli dokonca aj 'liberálnu' temnotu, z ktorej som vyšiel, kedy som vedel viac o 'Krvavej Márii' ako o Matke Ježiša – ktorá sa nikdy nespomínala inak, ako predmet bezbožného uctievania zo strany rímskokatolíkov.*“

Čo je dôležité, v Oratóriu Tolkien absorboval Newmanovu hlbokú prítomnosť a formovanie inštitúcie. Kardinál Newman bol v 19. storočí najznámejším katolíkom anglicky hovoriaceho sveta, pričom jeho *Apológia a Idea univerzity* slúžili ako základné texty v katolíckom svete. Okrem toho bol kardinál Newman oddaným stúpencom svätého Augustína, ktorý mal významný vplyv aj na Tolkiena. Tolkien tiež dôverne poznal učenie svätého Jána a Tomáša Akvinského.

Od svojej matky a otca Morgana sa Tolkien naučil tradičnému tridentskému rímskemu katolicizmu. Cirkev rástla ako strom, tvrdil Tolkien, časom sa menila a rozvetvovala. Tak ako všetci katolíci jeho generácie, aj Tolkien veril vo Sv. písmo, Tradíciu a silu Magistéria (učenie katolíckej Cirkvi naprieč časmi). Protestantská fascinácia ranou, primitívnou kresťanskou cirkvou, písal Tolkien, jednoducho viedla k chorobnej fascinácii nevedomosťou, pretože Cirkev potrebovala čas na rast. Vstupom do času Kristus posvätil dejiny a jeho sviatosti pokračujú vo Vtelení naprieč vekmi. Uväznenie Cirkvi v jednej epoche, ako sa o to pokúšajú protestanti, znamená zabrzdenie Cirkvi a znevažovanie Vtelenia a sviatostí. Popieraním Tradície protestanti v podstate paradoxne prinútili Cirkev ku stagnácii alebo regresu.

Tolkien bol na konci svojho života veľmi sklamaný katolíckou Cirkvou. Znepokojovali ho zmeny, ktoré priniesol II. vatikánsky koncil (1962 – 1965). Clyde Kilby opísal jednu z reakcií na tieto zmeny:

Najhoršie zo všetkého, čoho si bol (Tolkien) trvalo vedomý, bol duchovný úpadok doby a najmä svojej vlastnej rímskokatolíckej Cirkvi, ktorej bol dlhoročným a oddaným členom. „*Cirkev*“, povedal, „*ktorá bola kedysi veriacimi vnímaná ako útočisko, sa môže teraz javiť ako pasca*“. Bol zhrozený, že aj na posvätnnej Eucharistii sa môžu zúčastňovať „*špinaví mladíci, ženy v nohaviciach a často s neupravenými a nepokrytými vlasmi*“, a čo bolo ešte horšie, ťaživé utrpenie, ktoré rozdávali „*hlúpi, unavení, zatemnení a dokonca zlí kňazi*“. Anekdota, ktorú som počul, sa týkala jeho účasti na omši krátko po II. vatikánskom koncile. Ako znalec latinčiny sa neochotne priklonil k jej zrušeniu v prospech angličtiny. Keď však prišiel raz na bohoslužbu, posadil sa doprostred lavice a začal si všímať aj iné zmeny ako jazyk, jednou z nich bolo zníženie počtu pokľaknutí. Jeho sklamanie bolo také veľké, že vstal a nešikovne sa vydal k oltáru, tam sa trikrát veľmi hlboko uklonil a potom vypochoďoval von z kostola.

Hoci ho zmeny znepokojili, Tolkien o svojom sklamaní verejne mlčal a pokračoval v účasti na omši až do svojej smrti. „*Viem celkom dobre, že tak pre vás, ako aj pre mňa, sa Cirkev, ktorá bola kedysi pociťovaná ako útočisko, je teraz často vnímaná ako pasca. Nemám kam inam ísť!*“ napísal svojmu synovi Johnovi. „*Myslím si, že nám nezostáva nič iné, len sa modliť, za Cirkev, za Kristovho vikára a za seba samých; a medzitým uplatňovať čnosť vernosti, ktorá sa naozaj stáva čnosťou, až keď je človek pod tlakom, aby ju opustil.*“

Hoci Tolkien nikdy nehovoril o svojom kresťanstve tak verejne, ako jeho najbližší priateľ C. S. Lewis, svoju vieru nikdy neskrýval a jeho katolicizmus sa prejavoval mnohými hlbokými a často prekvapivo verejnými spôsobmi. Po prvé, Tolkien vždy celkom otvorene hovoril o svojej viere so svojimi priateľmi. So svojimi

najbližšími priateľmi, ako bol C. S. Lewis a rôzni členovia Inklingovcov, často diskutoval o otázkach viery a teológie. Ale aj pred typicky agnostickým alebo ateistickým akademickým publikom Tolkien otvorene priznal, že len zriedkakedy má „silné názory“ na svoj hlavný predmet skúmania, filológiu, pretože ju považoval za „(ne)potrebnú pre spásu“.

Pred svojimi literárnymi priateľmi, tými mimo Inklingov, Tolkien často priznával svoju náklonnosť k Sv. písmu. Tolkien ochotne vyjadroval svoj náboženský zápal aj svojim študentom. Raz, po rozdaní začiatku Evanjelia svätého Jána napísaného v anglosaskom jazyku, informoval svojich študentov, že *„angličtina už bola jazykom, ktorý sa mohol ľahko pohybovať v abstraktných pojmoch, keď francúzština bola ešte vulgárnym normanským pátosom“*. S výnimkou Lewisa si väčšina anglických akademikov nechávala svoje náboženské sklony ako súkromnú záležitosť. Tolkien, podobne ako Lewis, ju však prijal, vďaka nej formoval a určoval otázky a smerovanie svojej vedeckej práce, ak nie odpovede na svoje otázky. V skutočnosti tvrdil, že človek musí vždy najprv hľadať pravdu, sám a bez zábran fundamentalistického fanatizmu. Keď sa istý príliš horlivý katolík snažil odhaliť katolícke dedičstvo určitého miesta v Anglicku, Tolkien sa proti jeho metóde ostro ohradil. *„V súvislosti s listom ‘H. D.’ na tému COVENTRY mi nie je jasné, ako sa dá etymológia akéhokolvek názvu miesta skúmať ‘v súlade s katolíckou tradíciou’ inak, ako hľadaním pravdy bez zaujatosti, či už človek skončí v kláštore alebo nie.“* To je dokladom výstižného príkladu.

Vďaka príkladu, ktorý mu dávali matka a otec Morgan, sa Tolkien snažil žiť aj formy a dobré skutky potrebné na posvätenie v rámci rímskokatolíckej tradície. Svojmu synovi Christopherovi napríklad povedal, aby sa naučil naspamäť rôzne modlitby, ako aj celú omšu v latinčine. *„Ak ich budeš vedieť naspamäť, nikdy nebudeš potrebovať slová radosti,“* radil Tolkien.

Zdroj: MaxPixel

Vzhľadom na jeho silnú úctu k Panne Márii, o ktorej sa hovorí nižšie, sa veľmi často modlil ruženec. Jeden mal pri posteli aj počas nocí, ktoré strávil na stráží počas nacistického bombardovania Oxfordu počas II. svetovej vojny. Okrem veľkej oddanosti Panne Márii Tolkien často prosil o orodovanie rôznych svätých. Tolkien tiež veril, že Boh priamo odpovedá na jeho modlitby, dokonca zázračne uzdravuje neduhy a choroby.

Pre jeho modlitbový život bola najdôležitejšia viera v časté prijímanie Eucharistie a predovšetkým spoveď. Eucharistia, v katolíckej teológii v nazývaná Telom a Krvou Krista, mala pre Tolkiena obzvlášť veľký význam. *„Staviam pred teba jedinú veľkú vec, ktorú treba na zemi milovať: Najsvätejšiu Sviatosť,“*

napísal Tolkien svojmu synovi Michaelovi. *„Tam nájdeš romantiku, slávu, česť, vernosť a pravú cestu všetkých svojich lások na zemi.“*

Tolkien dokonca raz zažil hlbokú víziu. Počas adorácie Najsvätejšej Sviatosti prezradil: *„Vnímal som alebo myslel som na Svetlo Božie a v ňom visela jedna malá škvrnka (alebo milióny škvŕniak, z ktorých jedna bola priamo mojím malým rozumom), belostne sa skvejúca vďaka jednému lúču zo Svetla, ktoré držalo všetky.“* Tolkien tvrdil, že vo videní bol svedkom svojho anjela strážneho, nie však ako sprostredkovateľa, ale ako personalizáciu „samotnej Božej pozornosti“.

Ďalej, Tolkien mal vo svojom náboženskom živote len jedno „suché“ obdobie, niekedy na začiatku 20. rokov 20. storočia. Tvrdil, že to bola jeho láska k Eucharistii, ktorá ho priviedla späť do Cirkvi. *„Ale ja som sa od začiatku cítil zamilovaný do Najsvätejšej Sviatosti – a z Božej milosti som už nikdy nevypadol: ale žiaľ! Nežil som podľa toho,“* priznal svojmu synovi Michaelovi. *„Vychovával som vás všetkých zle a príliš málo som sa s vami rozprával. Zo zloby a lenivosti som takmer prestal praktizovať svoje náboženstvo – najmä v Leedsi a na Northmoor Road 22. K tabernákuľu ma nehnal nebeský pes, lež ustavičné tiché volanie a neskutočný hlad.“* (List 250).

Najvýrečnejšou je Tolkienova viera v to, že výzva pápeža Pia X. na časté prijímanie a každodennú účasť na omši zreformuje Cirkev oveľa viac, než ktorákoľvek z oficiálnych reforiem II. vatikánskeho koncilu.

Mytologický ekvivalent Eucharistie nachádza svoje miesto v Tolkienovom legendáriu ako elfský *lembas*. Správne preložené z reči elfov *lembas* znamená v sindarčine „chlieb na cestu“ a v quenijskej reči „chlieb života“. Pri bežnom prijímaní Eucharistie v katolíckej omši sa Kristovo telo označuje ako „chlieb života“. Počas prijímania pomazania chorých, ktoré je veľmi často tou poslednou sviatosťou, ktorú katolík pres smrťou prijíma, sa Eucharistia nazýva *Viaticum* – „pokrm na cestu“.

Tolkien tiež prechovával hlbokú úctu k Theotokos, Božej Matke Panne Márii. Keďže Tolkien stratil vlastnú matku, cítil k Márii obzvlášť blízky vzťah. Často o nej hovoril v rozhovoroch s priateľmi a Mária sa často objavuje v Tolkienových listoch, a dokonca aj v niektorých spisoch jeho legendária, najmä vo vlastnom komentári a poznámkach týkajúcich sa jeho diela *Athrabeth Finrod ah Andreth*.

Mária mu poskytla zmysel pre „*krásu vo vznešenosti a jednoduchosti*“. Z Tolkienovho pohľadu Boh ponúkol svetu Máriin obraz a život ako hodný úcty, aby „*tak zjemnil našu hrubozrnnú ľudskú prirodzenosť a city, a tiež aby zohrial a zafarbil naše tvrdé, trpké, náboženstvo*“. Samotná myšlienka, že slúžila ako ľudský bohostánok pre Druhú Zmluvu, Krista, znamenala, že musí byť bezchybná a úžasne krásna, tvrdil Tolkien. Sám napísal, že všetko krásne, čo vytvoril, pochádzalo z jeho vlastných obmedzených predstáv a chápania Márie.

„Akejkol'vek forme kresťanského myslenia, ktorá urobí takéto vynechanie, čosi podstatné chýba. Zlyhanie (podľa mňa) spočíva v neschopnosti plne prijať všetky dôsledky príbehu vtelenia, ako nám ho podáva Písmo,“ napísal Tolkien v nepublikovanom liste Clydeovi Kilbymu.

Tolkien vo svojom postoji odrážal rozhodnutia niektorých prvých ekumenických cirkevných koncilov. Tie vyhlásili dogmy o Márii nie preto, aby vyzdvihli Máriu, ale aby vyzdvihli Krista. Tolkien tvrdil, že bez pochopenia Vtelenia nemožno nikdy úplne pochopiť, že vtelené Slovo bolo plne Bohom aj človekom.

Mária ako jediný „nepadlý človek“ Tolkienovi tiež ukazuje, aká mala byť smrť pred pádom Adama a Evy. „*Nanebovzatie (Márie) malo byť prirodzeným koncom každého ľudského života, hoci, pokiaľ vieme, bolo koncom jediného 'nepadlého' člena ľudstva.*“ Napodiv to nachádza najplnšie vyjadrenie v Aragornovej „smrti“, keď si Aragorn vyberá svoj čas na odchod zo sveta. Tu takmer presne nasleduje katolícke chápanie Máriinho prijatia do neba.

Okrem Aragorna nájdeme v legendáriu aj niekoľko iných mariánskych figúr. Iste, žiadna z nich sa v skutočnosti nezhoduje s Máriou jedna k jednej, ale často s ňou majú viacero spoločných vecí. Galadriel, elfská kráľovná Lorientu, nadčasovej ríše, ktorú vytvorila a udržiavala pomocou prsteňa NENYA, je pravdepodobne najzreteľnejšou predstaviteľkou Márie. Galadriel strávila väčšinu druhého a tretieho veku vzdorovaním Sauronovej moci. Vytvorila aj Bielu radu, radu, ktorá sa venovala zvrhnutiu temnoty. Hoci sa musí kajať za svoje rúhanie proti Valar v Prvom veku, Tolkien napísal: „*Je pravda, že za mnohé z tejto postavy vďačím kresťanskému a katolíckemu učeniu a predstavám o Márii.*“

Elbereth slúži ako ďalšia významná mariánska postava v legendáriu. Anjelská Manwëho manželka a stvoriteľka svetla a hviezd slúži, podobne ako Mária v rímskokatolíckej teológii, ako „kráľovná nebies“ a „hviezda morská“. Elfovia ju vzývajú v modlitbách a ctia si ju viac, než ktorúkoľvek inú z Valar. Ona zasa počúva ich modlitby. Jej milosti sa však nedostávajú len k elfom, pretože odpovedá na modlitby hobitov vrátane Samových prosieb, ktorý bojuje s Opuchou (obrovským pavúkom). Sam, ktorý má v ruke Galadrielinu fialku, napríklad získava silu Elbereth počas útoku Opuchy. Elbereth spolu s Manwëm posielala Gandalfa na pomoc do Stredozeme proti Sauronovi. Pred „Poslednou bitkou“, Tolkienovým mytologickým ekvivalentom Ragnoraku a apokalypsy sv. Jána, konečným triumfom Ilúvatara a jeho spojencov nad Morgothom a všetkými formami neporiadku a zla, Elbereth vytvára súhvezdie Menelmakar ako znamenie príchodu Poslednej bitky.

V dvanástej kapitole Apokalypsy sv. Jána sa píše: „*Na nebi sa zjavilo veľké a podivuhodné znamenie: žena odetá slnkom, pod jej nohami mesiac a na jej hlave koruna z dvanástich hviezd.*“ V rímskokatolíckom myslení je žena „odetá slnkom“, pripravená porodiť druhého Mesiáša, a to je Mária. Iné ženské Valy majú tiež atribúty Márie, rovnako ako kráľovná víl v Tolkienovom diele, ktoré nie je zo Stredozeme, s názvom Kováč z Wooton Major.

Hoci Tolkien povedal, že rímsky katolicizmus vstúpil do Pána prsteňov vedome až pri jeho revízii, v prvých koncepciách legendária nájdeme modlitbu, predstavy o hierarchii a katolícke sviatostné prvky. Napríklad v Tolkienovom *Qenya Lexicone*, ktorý napísal a zostavil v 10. rokoch 19. storočia, už boli slová pre ukrižovanie, mníchov, démona, Otca (ako v „1. osobe Najsvätejšej Trojice“), svätca, kresťanského misionára, evanjelium, mníšku a kríž. Tolkien dokonca opisuje „Eldamar“ ako „skalnatú pláž v západnom Inwinóre (Faëry), odkiaľ Solosimpeli tancovali po plážach sveta. Na tejto skale bolo postavené biele mesto nazývané Kor, odkiaľ víly prichádzali učiť ľudí piesňam a svätosti“. Tolkien uvádza aj mená pre Krista (Ion) a Ducha Svätého (Sá).

Nič z toho by však nemalo naznačovať, že Tolkien zamýšľal niektorú zo svojich legend len ako kresťanskú propagandu. Tolkien odmietal akúkoľvek propagandu ako urážku dôstojnosti, zložitosti a slobody ľudskej osoby. Namiesto toho sa zasadzoval za kresťanské umenie, za pod- tvorenie, ako to opísal vo svojom diele *O rozprávkach*. Umenie alebo čiastková tvorba by mala oslavovať Boha, stvorenie a ľudskú osobu. V tomto

Tolkien nadviazal na jednu z najstarších tradícií v rímskokatolíckej Cirkvi, na očistenie pohanstva. Prvýkrát ju použil svätý Pavol vo svojej reči a konaní na Marsovom vrchu v Aténach. Pavol síce spochybňoval filozofie stoikov a epikurejcov, ale zároveň blahoželal Aténčanom k tomu, že sú nábožní. Konkrétne poznamenal, že mu imponuje ich socha „neznámemu Bohu“. Kristus, povedal im bez okolkov, bol ich neznámym Bohom. Celé ich náboženstvo, filozofia a kultúra ich k nemu nasmerovali.

Pavol dokonca citoval v knihe Skutky Apoštolov (17,28), posväcujúc význam, dvoch stoických filozofov a básnikov, Arata a Kleantesa: „V ňom žijeme, hýbeme sa a sme“ a „Veď aj jeho potomstvo“. Toto sa stalo vzorom pre kresťanskú cirkev. Najjasnejšie vyjadrenie nájdeme v príkazoch svätého Gregora Veľkého svätému Augustínovi z Canterbury: *„Ak si však našiel zvyky, či už v rímskej alebo galskej cirkvi, alebo v ktorejkoľvek inej, ktoré by boli Bohu prijateľnejšie, želim si, aby si na nich urobil starostlivý výber a učil anglickú cirkev, ktorá je ešte mladá vo viere, všetko, čo si sa mohol s úžitkom naučiť od rôznych cirkví. Veď veci sa nemajú milovať pre miesta, ale miesta pre dobré veci. Preto z každej z cirkví vyberte to, čo je zbožné, nábožné a správne, a keď to akoby zviažete do snopy, nech si na to myslí Angličanov zvykne.“*

Preto v Gandalfovi nájdeme prvky Krista, Odina a svätého Michala. V Galadriel nájdeme prvky artušovskej Pani jazera a Panny Márie.

Pre portál Christianitas.sk preložil vdp. Radovan Rajčák

Zdroj: <https://theimaginativeconservative.org/2021/11/jrr-tolkien-roman-catholic-church-bradley-birzer.html>

URL adresa článku: <https://christianitas.sk/j-r-r-tolkien-zamilovany-do-najsvatejsej-sviatosti-a-panny-marie/>